

Alþingi
Kirkjustræti
101 Reykjavík

Reykjavík, 15. október 2026

Tilvísun ÞÍ: 2026100821/0.1

Tilvísun sendanda:

Efni: Umsögn Þjóðskrár Íslands um frumvarp til laga um mannanöfn, þingskjal 81 -81 mál.

Þjóðskrá Íslands vísar til frumvarps til laga um breytingu á lögum um mannanöfn, sem vísað var til allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis þann 17. september sl. Umsagnarbeiðni barst stofnuninni ekki og skilaði stofnunin því ekki umsögn innan þess umsagnarfrests sem upphaflega var veittur. Stofnuninni var í kjölfarið veittur viðbótarfrestur til að skila umsögn.

Athugasemdir stofnunarinnar fara hér á eftir.

Almennt um frumvarpið

Frumvarpið það sem nú er til umfjöllunar er óbreytt frá því að það var lagt fram á síðasta þingi, þá 104. skjal – 104 og er því umsögnin því efnislega nánast samhljóða þeirri sem stofnunin sendi við frumvarpið þegar það var síðast lagt fram.

Líkt og stofnun tók fram þá og hefur gert þegar lög um breytingar á mannanöfnum hafa verið lögð fram, þá telur hún af gefinni reynslu við framkvæmd laganna að tímabært sé að laga þau að breyttum tíðaranda og bæta úr þeim vanköntum sem á þeim eru enda eru núverandi lög frá árinu 1996 og hefur samfélagið breyst mikið síðan lögin voru sett. Telur stofnunin því jákvætt að skoðað sé hvort ástæða sé til þess að rýmka og nútímavæða lögin. Hins vegar er það mat stofnunarinnar að nokkrir vankantar séu á framlögðu frumvarpi sem mikilvægt er að skoða betur áður en það fer lengra í meðförum Alþingis. Jafnframt villstofnunin leyfa sér að benda á vankanta sem hún telur vera á lögum til þess að nefndin getið skoðað hvort hægt sé að leysa þá vankanta í frumvarpi þessu.

1. Formgallar frumvarpsins

Í upphafi vill stofnunin benda á að líkt og gert var í fyrri umsögn að það eru tvö formsatriði sem laga þarf í frumvarpinu. Annars vegar er í b.-lið 1. gr. frumvarpsins vísað í 3. mgr. 3. gr. laganna, en hér er væntanlega átt við 2. mgr. þar sem engin 3. mgr. er í ákvæðinu.

Hins vegar er lagt til að í lögin komi ný 2. mgr. 5. gr. Sú málsgrein var felld út með lögum nr. 80/2019 og hefur staðið tóm síðan í samræmi við handbók um frágang á lagafrumvörpum¹ en þar segir að ef málsgrein er felld á brott skal hún standa tóm og eru tómar málsgreinar taldar með málsgreinum laga. Væri því rétt að textinn verði í 4. mgr. ákvæðisins verði hann að lögum.

Þjóðskrá Íslands
Registers Iceland

Borgartún 21
105 Reykjavík

515 5300
skra@skra.is

skra.is

Þjóðskrá Íslands bendir á að það eru tvö formsatriði sem laga þarf í frumvarpinu. Annars vegar er í b-lið 1. gr. frumvarpsins vísað í 3. mgr. 3. gr. laganna, en hér er væntanlega átt við 2. mgr. þar sem engin 3. mgr. er í ákvæðinu.

2. Um eftirnöfn

Í frumvarpinu er lagt til að tekin verði upp ný tegund af kenninöfnum, sem nefnist eftirnöfn.

Yrðu kenninöfn því þrenns konar: kenning til foreldra, ættarnöfn og eftirnöfn. Þjóðskrá Íslands telur mikilvægt að haft sé náð samráð við mannanafnanefnd varðandi þessa tillögu þar sem stofnunin telur hana líklega til að valda misskilningi, líkt og gætt hefur með millinöfn.

Millinöfn voru heimiluð með tilkomu nýrra mannafnalaga árið 1996 meðal annars til þess að heimila þeim sem notað höfðu ættarnöfn sem eiginnöfn að láta þau ganga áfram sem millinöfn. Reynsla stofnunnarinnar við framkvæmd laganna hefur verið sú að misskilnings gætir um það hvað millinafn er. Algengast er að menn telji að annað eiginnafn manns sé millinafn, t.d. Sigurður Pétur þar sem Pétur er þá talið vera millinafn. Hefur orðið millinafn í skilgreiningu laganna því ekki fest sig í sessi. Því kunni að vera betra að endurskoða heldur notkun ættarnafna sbr. tillögu ÞÍ hér síðar í bréfinu fremur en að taka upp nýjan flokk kenninafna, eftirnöfn.

3. Hvað felst í persónulegum og menningarlegum ástæðum og hver metur?

Stofnunin bendir á að orðalagið „sérstakar persónulegar og menningarlegar ástæður“ sé mjög huglægt og að óljóst sé hvaða kröfur skuli gera til slíkra umsókna og hverjir geti nýtt sér heimildina, þ.e. hvort hún taki eingöngu til íslenskra ríkisborgara eða einnig erlendra ríkisborgara. Telur Þjóðskrá Íslands mikilvægt að afmarka skilyrðin nánar áður en breytingin verður lögfest, enda sé hætt á að mikill fjöldi einstaklinga muni óska eftir upptöku eftirnafns á grundvelli hennar, sem gæti reynst erfitt að meta með hliðsjón af þeim forsendum sem lagðar eru til í frumvarpinu.

4. Tillögur ÞÍ um viðbætur við frumvarp

Þjóðskrá Íslands telur eins og fram hefur komið að vænlegra kunni að vera að rýmka reglur um kenninöfn án þess að búa til nýjan flokk. Stofnunin telur að það væri til mikilla bóta að laga ákvæði 5. mgr. 8. gr. laganna um rétt manna til að bera ættarnöfn

Í 5. mgr. 8. gr. segir:

„Maður, sem samkvæmt þjóðskrá ber ættarnafn við gildistöku þessara laga eða bar ættarnafn gildistíð laga nr. 37/1991, má bera það áfram. Sama gildir um niðja hans hvort heldur er í karllegg eða kvenlegg.“

Reglulega koma upp mál þar sem einstaklingar óska eftir að taka upp ættarnafn en er synjað á grundvelli ákvæðisins, sem valdið hefur nokkurri óánægju. Ákvæðið felur í sér mismunun á milli einstaklinga sem eru niðjar þeirra sem báru ættarnafn fyrir gildistöku eldri mannanafnalaga nr. 37/1991 og þeirra sem eru niðjar einstaklinga sem báru ættarnafn eftir að lögin tóku gildi. Einstaklingur sem óskar eftir að taka upp ættarnafn skyldmennis sem lést fyrir árið 1991 er óheimilt taka upp ættarnafnið, en á sama tíma getur annar einstaklingur sem óskar eftir að taka upp ættarnafn skyldmennis sem lést síðar og bar því ættarnafnið eftir árið 1991 tekið upp ættarnafnið. Þetta leiðir til þess að tveir einstaklingar með jafnmikil tengsl við skyldmenni sitt (t.d. ömmu/afa) sem bar ættarnafn er mismunað á grundvelli þess á hvaða tímapunkti ættmennið lést eða felldi niður ættarnafnið.

Leggur ÞÍ til að réttur til upptöku ættarnafns verði rýmkaður þannig að miðað verði við að niðji einstaklings sem bar ættarnafn sem kenninafn í upphafi árs 1953 geti tekið ættarnafnið upp sem kenninafn. Byggir það á því að formlegt manntal og upphaf þjóðskrár hófst 16. október 1952. Því sé rétt að miða við næstu áramót þar á eftir. Með því að miða við upphaf árs væri einstaklingum ekki mismunað innan árs og með því að miða við upphaf formlegs manntals þá er auðveldara að finna og sannreyna gögn fyrir þessa einstaklinga.

Ef farið yrði eftir tillögu ÞÍ um rýmkun réttar til upptöku ættarnafna mætti vel sjá fyrir sér að á mannanafnaskrá yrði haldinn listi um hefðuð ættarnöfn annars vegar og hins vegar listi yfir ættarnöfn sem allir mættu taka sér, að undangengnu samþykki mannanafnanefndar.

Ljóst er að mikil eftirspurn er eftir því að geta borið kenninafn sem er ekki kenning til foreldris eða ættarnafn. Nokkuð algengt er að einstaklingar óski eftir að bera ekkert kenninafn eða vera heimilað að búa sér til nýtt kenninafn.

Að lokum vill stofnunin taka fram að hún er reiðubúin til að eiga samstarf við nefndina með þeim hætti sem óskað er eftir við umfjöllun um málið. Töluverð reynsla er komin á framkvæmd laganna og hefur stofnunin því góða yfirsýn yfir þau álitaefni og umkvörtunarefni sem upp hafa komið í tengslum við framkvæmd þeirra, auk þess sem hún hefur þekkingu á því hvaða þættir laganna kunna að þarfnast endurskoðunar.

F.h. Þjóðskrár Íslands

Telma Halldórsdóttir
Yfirlögfræðingur

Þjóðskrá Íslands
Registers Iceland

Borgartún 21
105 Reykjavík

515 5300
skra@skra.is

skra.is